

Turizm ve Covid-19: Bir Bibliyometrik Analiz Yaklaşımı*

Tourism and Covid-19: A Bibliometric Analysis Approach

Bilge ÇAVUŞGİL KÖSE¹

Özet

COVID-19 hastalığına neden olan SARS-CoV-2 virüsü çabuk yayılan ve oldukça bulaşıcı bir virüstür. Hastalığın, bireyler için uzun vadeli sonuçları henüz bilinmemekle birlikte, uluslararası toplum üzerindeki uzun vadeli etkilerinin dramatik olacağı ön görülmektedir. COVID-19, akla gelebilecek her açıdan dünyayı değiştirmiş ve dünyanın en büyük işverenlerinden biri olan ve COVID-19 salgını gibi önemli şoklara karşı oldukça hassas olan uluslararası seyahat ve ağırlama endüstrisini büyük ölçüde etkilemiştir. Salgından küresel çapta yara alan turizm endüstrisi, uluslararası turizm yazınında Covid-19 ve turizm ilişkisinin çeşitli boyutlarda ele alınıp incelenmesini beraberinde getirmiştir. Turizm endüstrisinin, ülkemiz ekonomisinin lokomotifi olduğu düşünüldüğünde ulusal turizm yazınında da benzer bir eğilim görülmektedir. Bu makalede, mevcut araştırma alanlarını bulmak ve ileriye dönük bir yol önermek için turizm alanındaki COVID-19 ulusal yazını bibliyometrik analiz ile incelenmiştir. Araştırma kapsamına 41 makale dahil edilmiştir. Bunlar, üç ana ve yedi alt tema kapsamında değerlendirilmiştir. Söz konusu bu tema ve alt temalar aracılığıyla incelenen 41 makalenin ortak yönleri değerlendirilerek çeşitli önermeler geliştirilmiştir. Bu önermeler ve araştırmanın diğer sonuçlarının, potansiyel araştırma fırsatları için bir yol haritası işlevi görmesi arzu edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Turizm, Bibliyometrik Analiz, Ulusal Turizm Yazını, Ortak Kelime Analizi

Abstract

The SARS-CoV-2 virus that causes the COVID-19 disease is highly infectious and contagious. The long-term consequences for individuals are yet unknown, while the long-term effects on the international community will be dramatic. COVID-19 has changed the world forever in every imaginable respect and has impacted heavily on international travel, tourism demand, and the hospitality industry, which are some of the world's largest employers and are highly sensitive to significant shocks like the COVID-19 pandemic. The tourism industry, injured on a global scale from the pandemic, has brought along an examination of COVID-19 and its relationship to tourism in international tourism literature. Considering that the tourism industry is the locomotive of our country's economy, a similar trend is seen in national tourism literature. This article presents the findings of a bibliometric study of COVID-19 literature in the tourism domain to find current areas of research and propose a way forward. Forty-one articles were included in the study. The analysis of the published literature named three main research themes and

¹Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ezine Meslek Yüksekokulu, Çanakkale, Türkiye

ORCID:

B.Ç.K.: 0000-0001-8646-4401

Corresponding Author:

Bilge ÇAVUŞGİL KÖSE

Email:

bilgescavusgilkose@comu.edu.tr

Citation: Çavuşgil-Köse, B. (2020). Turizm ve Covid-19: Bir bibliyometrik analiz yaklaşımı. *Journal of Humanities and Tourism Research*, (Special Issue 5): 99-111.

Submitted: 26.11.2020

Accepted: 27.12.2020

*Bu çalışma, 15-17 Ekim 2020 tarihinde Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi tarafından düzenlenen "IV. Uluslararası Batı Asya Turizm Araştırma Kongresi"nde bildiri olarak sunulmuştur.

seven sub-themes. Various propositions have been developed by evaluating the common aspects of the 41 articles examined through this theme and other sub-themes. These propositions and other results of the study should serve as a roadmap for potential research opportunities.

Keywords: COVID-19, Tourism, Bibliometric analysis, National Tourism Literature, Co-word Analysis

1. GİRİŞ

31 Aralık 2019'da Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Çin Ülke Ofisi, Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan şehrinde etiyojisi bilinmeyen pnömoni vakalarını bildirmiştir. 7 Ocak 2020'de etken daha önce insanlarda tespit edilmemiş yeni bir koronavirüs (2019- nCoV) olarak tanımlanmıştır. Daha sonra 2019-nCoV hastalığının adı COVID-19 olarak kabul edilmiş, virüs SARS CoV'e yakın benzerliğinden dolayı SARS-CoV-2 olarak isimlendirilmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020). 30 Ocak 2020'de DSÖ, SARS-CoV-2 salgınının Uluslararası Öne Sahip bir Halk Sağlığı Acil Durumu oluşturduğunu açıklamış ve çok zaman geçmeden küresel çapta etki göstermeye başlayan COVID-19 salgını 11 Mart 2020 tarihinde DSÖ tarafından küresel salgın (pandemi) olarak tanımlanmıştır (Cucinotta ve Vanelli, 2020, s. 157).

Kasım 2020 başı itibariyle dünyada yeni tip koronavirüs (Covid-19) vaka sayısı 48 milyonu geçmiştir. Dünya genelinde 1 milyon 222 bin 985 kişi yaşamını yitirirken, virüse yakalanan 34 milyon 444 bin 218 kişi ise sağlığına kavuşmuştur (Aytekin, 2020). Türkiye'de, ilk COVID-19 vakası 11 Mart'ta görülmüş, 8 Kasım 2020 tarihi itibariyle 395 bin vaka ve 10 binden fazla vefat sayısı bulunmaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020, 8 Kasım). Covid-19'un ortaya çıkışı tüm dünyada insanların sağlık, sosyal ve ekonomik hayatına etki etmiştir. Covid-19 küresel salgınının bireyler için uzun vadeli sonuçları henüz bilinmemekle birlikte, uluslararası toplum üzerinde uzun vadeli ve dramatik etkileri olacağı öngörülmektedir.

Dünya son 40 yılda bir dizi büyük salgın yaşamıştır, ancak hiçbirinin küresel ekonomiye etkisi Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19) ile benzer sonuçlara sahip değildir (Gössling, Scott ve Hall, 2020, s. 6). Koronavirüs hastalığı (COVID-19) sosyal ve ekonomik insan varoluşunun özüne saldıran bir krizdir. COVID-19 salgını, nüfusun tüm kesimlerini, özellikle yaşlılar, zayıflar, engelliler, gibi savunmasız grupları etkilemiştir. Salgına yanıt olarak, birçok ülkenin liderleri, ülkelerinde ani veya aşamalı karantinalar ilan ederek ekonomiyi kurtarmadan önce hayatları kurtarmaya karar vermişler veyahut "sosyal mesafe" ve "evde kalma" gibi politikalar uygulamışlardır (Verma ve Gustafsson, 2020, s. 253). Koronavirüsün yayılması (Covid-19) küresel ekonomide çok ciddi bir duraklamaya neden olmuştur ve birçok ticari sektör haftalarca faaliyet gösterememiştir (Yetgin, 2020, s. 657). Bu durum, birbirinden farklı sektörlerdeki birçok işletmeyi etkilemiş ancak turizm alanında faaliyet gösteren sektörlerde ciddi şekilde zarar vermiştir.

COVID-19'un yayılmasını kontrol etmek için alınan ilk önlemler seyahat kısıtlamaları ve sosyal izolasyon olduğundan dünyanın dört bir yanındaki turizm sistemleri doğrudan etkilenmiştir. Dünya genelinde gönüllü ve zorunlu karantina uygulamalarının başlamasıyla, seyahat hareketi durmuş ve turizm endüstrisi ani bir durgunluk yaşamıştır (Göktepe ve Çetin, 2020, s. 60). Yerel ve bölgesel bazdaki kısıtlamalar kafeler ve restoranlar gibi işletmeleri, günübirlik ziyaretleri ve iç turizmi, uluslararası çapta alınan tedbirler ise gemi ve hava taşımacılığında festivallere ve spor etkinliklerine kadar uzanan geniş ölçekte turizm endüstrisini etkilemiştir. Her ne kadar vaka sayısının azalması nedeniyle 2020 yazı başında nihayet seyahat kısıtlamalarına yönelik bir esneklik sağlanmış olsa da çeşitli uluslararası kurum ve örgütlerin verileri turizm endüstrisinde yaşanan olumsuz tabloyu açıkça göstermektedir.

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'nün düzenli olarak yayınladığı Dünya Turizm Barometresine göre, 2020'nin ilk sekiz ayında uluslararası gelişlerde %70'lik bir düşüş yaşanmıştır. Kuzey Yarımküre yaz sezonunun zirvesi ve geleneksel olarak yılın en yoğun iki ayı olan Temmuz

ve Ağustos aylarında uluslararası geliş 2019'un aynı dönemine kıyasla sırasıyla; %81 ve ise %79 oranında düşmüştür. Ağustos ayına kadar yaşanan düşüş, 700 milyon daha az geliş temsil etmekte ve uluslararası turizmden elde edilen ihracat gelirlerinde 730 milyar ABD doları tutarında bir kayıp anlamına gelmektedir (UNWTO, 2020). 2020 yılında Türkiye, yaklaşık 12 milyon yabancı ziyaretçi ağırlamış ve koronavirüs salgını nedeniyle bir önceki yılın ilk 9 aylık dönemine göre yabancı ziyaretçi sayısında %74,03 oranında azalış yaşanmıştır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020).

Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi ise Eylül ayında yayınladığı, turizm ve seyahat endüstrisinde yönelik iyi ve kötü senaryoları derlediği rapora göre; olumlu senaryo kapsamında 2020 sonuna kadar turizm ve seyahat endüstrisiyle bağıntılı 121 milyondan fazla, olumsuz senaryoya göre ise 197 milyon kişiye ulaşabilecek bir rakam da kişinin işini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalacağını ve sektör gelirlerinin de en iyimser senaryoda 2019'a göre yüzde 30 düşüşle 2,7 trilyon dolara gerileyeceğini öngörmektedir (Wyman, 2020, s.2). Bu makalenin yazıldığı esnada İngiltere, İtalya ve Fransa gibi ülkelerin tekrardan karantina uygulamalarına ve Türkiye'nin de Mart 2020 de aldığı tedbirlere benzeri uygulamalara geri dönüş yapmış olması bu öngörülerini destekler niteliktedir.

Doğası gereği COVID-19 salgınının etkileri özellikle tıp alanında pek çok akademik araştırmacının konusu olmuştur. Bununla birlikte eğitim bilimlerinden, kamu yönetimine kadar sosyal bilimlere ait pek çok bilim dallından araştırmacı da salgının etkilerini kendi akademik çevrelerinde değerlendirmektedirler. Salgından küresel çapta yara alan turizm endüstrisi, uluslararası turizm yazınında da Covid-19 ve turizm ilişkisinin çeşitli boyutlarda ele alınıp incelenmesini beraberinde getirmiştir. Turizm endüstrisinin, ülkemiz ekonomisinin lokomotif olduğu düşünüldüğünde ulusal turizm yazınında da benzer bir eğilim görülmektedir.

Bu kapsamda araştırmacının amacı ulusal turizm yazınında Covid-19 salgınının ele alınış biçiminin incelenmesidir. Söz konusu bu amaca ulaşabilmek için, bilimsel bilgilerin yayılması, sınıflandırılması, geleceğe dair öngörülerde bulunulması ve bilimsel gelişmelerin gelecek kuşaklara aktarılmasında kullanılan (Arıca ve Çorbacı, 2019, s. 264) bibliyometrik analiz yönteminden yararlanılmıştır. Böylelikle, ulusal turizm yazınında Covid-19 salgınına inceleyen araştırmaların değindikleri ortak noktalar, değerlendirmeler ve çıkarımlar analiz edilerek potansiyel araştırma fırsatları için bir yol haritası oluşturulması hedeflenmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Bibliyometri

En basit ifadeyle bibliyometri; "matematiksel ve istatistiksel teknikler kullanılarak kitapların, dergilerin, konferans bildirilerinin ve diğer yazılı iletişim araçlarının incelenmesini içeren nicel bir yöntem" olarak tanımlanmaktadır (Evren ve Kozak, 2014, s. 61). Bibliyometrik yaklaşım kapsamında, temel/ileri istatistiksel teknikler aracılığıyla bir bilim dalında yayınlanmış çalışmaların; atıflar, yazar bağlantıları, anahtar kelimeler, tartışılan temalar ve kullanılan yöntemler dahil olmak üzere verilerini gözlemek ve ilerlemesini değerlendirmek mümkün olmaktadır. Bibliyometrik yöntemlerden faydalanarak çok sayıda çalışma; üretken ve etkili bilim adamları ve/veya kurumları, entelektüel yapıyı, yıllara göre bilginin alanını, farklı disiplinlerin coğrafi alanını, disiplinler içindeki belirli araştırma temalarını ve konuların olgunluk düzeyini aydınlatmayı başarmışlardır (Köseoğlu, Rahimi, Okumuş ve Liu, 2016, s. 180). Bu teknik tüm bilgi alanlarına uygulanabilir, bu nedenle tüm disiplinler bu araçla analiz edilmeye elverişlidir.

Bibliyometrik çalışmalar; belirli bir alandaki araştırma veya bilimsel üretimin göstergeleri kullanarak belirli bir süre boyunca değerlendirilmesini ve belirli klasik yasaların hesaplanmasını sağlamak ve bilimi bilgi üreten bir sistem olarak incelemek açısından faydalı olmaktadır

(Barrios, Borrego, Vilagínés, Ollé ve Somoza, 2008, s. 454). Çoğu bibliyometrik teknik, bilimsel araştırmanın yapısal yönlerini tanımlamak veya disiplinlerin entelektüel, sosyal ve kavramsal yapılarına dayalı olarak nasıl geliştiğini analiz etmekte kullanılmaktadır. Bununla birlikte bibliyometrik analiz, araştırma eğilimlerini ve performansını keşfetmek için daha objektif bir yaklaşım sağladığı için geleneksel yapılandırılmış literatür incelemelerine tamamlayıcı bir yöntem olarak da önerilmektedir (Jiang, Ritchie ve Benckendorff, 2019, s. 1928).

Bibliyometrik yöntemlerin, temel matematik kurallarından gelişmiş istatistiksel uygulamalara kadar çeşitlilik göstermesi, bibliyometrik yöntemler için farklı kategoriler oluşmasına neden olmaktadır (Köseoğlu vd. 2016, s. 182). Ancak bu teknikler genel olarak incelendiğinde *değerlendirme çalışmaları ve ilişkisel çalışmalar* olarak adlandırılan iki farklı yöntem ön plana çıkmaktadır. Değerlendirme teknikleri; hem üretkenlik ölçütlerini (ör. akademik yıl başına makale sayısı gibi) ve etki ölçütlerini (ör. akademik yıl başına atıf sayısı) hem de üretkenliği ve etkiyi ölçen (ör. makale başına ortalama alıntı sayısı) hibrit metriklerden oluşmaktadır (Hall, 2011, s. 21). Değerlendirme teknikleri, ilgili bilim dalını performans analizi kapsamında incelemeyi mümkün kılmaktadır.

Tablo 1’de ilişkisel bibliyometrik tekniklerin sınıflandırılması ve bunlar arasında kurulan ilişkiler yer almaktadır. İlişkisel teknikler; ortak alıntı, ortak yazarlık, ortak kelime ve bibliyografik eşleştirme analizi olmak üzere dört gruba ayrılmaktadırlar (Benckendorff ve Zehrer, 2013). Bu kavramlar kısaca şu şekilde özetlenebilir (Zupic and Čater, 2015):

- **Bibliyografik eşleştirme;** aralarındaki benzerliğin bir ölçüsü olarak iki belge tarafından paylaşılan referansların sayısını kullanır. İki makalenin kaynakçaları ne kadar örtüşürse, bağlantıları o kadar güçlü olmaktadır.
- **Ortak atıf analizi;** belgeler, yazarlar veya dergiler arasındaki benzerlik ölçümlerini oluşturmak için ortak atıf sayılarını kullanır. İki öğeye birlikte ne kadar çok alıntı yapılırsa, içeriklerinin ilişkili olma olasılığı o kadar yüksek olmaktadır.
- **Ortak yazar analizi;** bilim insanlarının bilimsel makaleler üzerinde iş birliği yaparak oluşturduğu sosyal ağları inceler. Bir makaleyi birlikte yayınladıklarında iki yazar arasında bir ilişki kurulur. Bilimsel yayınların birlikte yazılması, bir iş birliği ölçütü olarak kabul edilmektedir.
- **Eş kelime analizi;** ilişkiler kurmak ve alanın kavramsal bir yapısını oluşturmak için belgelerdeki kelimeleri kullanan bir içerik analizi tekniğidir. Sözcükler belgelerde sıklıkla birlikte görüldüğünde, bu sözcüklerin arkasındaki kavramların yakından ilişkili olduğu anlamına gelmektedir. Bir benzerlik ölçüsü oluşturmak için belgelerin gerçek içeriğini kullanan tek yöntem olmaktadır.

Tablo 1. İlişkisel Bibliyometrik Tekniklerin Sınıflandırılması

Bibliyometrik Teknik	Kullanılan Analiz Birimi	İlişki Türü
Bibliyografik eşleştirme	Yazar	Yazarın çalışmaları
	Belge	Belge
	Dergi	Derginin çalışmaları
Ortak yazar	Yazar	Yazarın ismi
	Ülke	Ülke bağlantısı
	Kurum	Kurum bağlantısı
Ortak alıntı	Yazar	Yazarın referansı
	Belge	Referans
	Dergi	Derginin referansı
Ortak kelime	Anahtar kelime veya başlık, özet veya belge metninden çıkarılan terimler	Terimlerin eş-dizimliliği

Kaynak: (Cobo, López-Herrera, Herrera-Viedma ve Herrera, 2012, s. 1384)

Ortak alıntı ve bibliyografik eşleştirme, bilimsel bir araştırma alanının entelektüel yapısını analiz etmek için kullanılır. Bibliyografik eşleştirme ile ortak alıntı arasındaki fark, bibliyografik eşleştirmenin bağlantılı belgelerde yer alan referanslara bağlı kalması nedeniyle sabit olması ortak alıntının ise zamanla değişmesinden kaynaklanmaktadır. Bibliyografik eşleştirme ve ortak atıf dergileri ve yazarları kullanarak genişletilebilir. Özellikle yazar bibliyografisi birleştirme, aynı referanslara atıfta bulunan yazarlar arasındaki ortak yazar ilişkilerini keşfetmeyi amaçlarken, dergi bibliyografik birleştirme, aynı referansları veren dergileri keşfetmeyi amaçlamaktadır. Öte yandan, yazarlar temelinde ortak alıntı sık sık birlikte atıf yapılan yazarları keşfetmeyi amaçlarken, dergi temelinde ortak alıntı analizi sıklıkla birlikte atıf yapılan dergileri ortaya çıkarmaktadır (Cobo, López-Herrera, Herrera-Viedma ve Herrera, 2012, s. 1384). Özetle, ilişkisel teknikler aracılığıyla o bilim dalının yapısı ve dinamikleri göz önüne serilmektedir. Bibliyometrik yöntemler, kapsamında elde edilen veriler toplandığında ve analiz edildiğinde, alanın yapısı, sosyal ağlar ve güncel ilgi alanlarına ilişkin iç görüler ortaya konabilmektedir.

2.2. Bibliyometrik Analiz ve Turizm Araştırmaları

Son yıllarda bilimsel üretimin büyümesi bilimsel etkinliği ölçmek için yararlı bir araç olarak kullanılan bibliyometrik çalışmalar konusundaki farkındalığı arttırarak, bu analiz yaklaşımının pek çok bilim dalında popüler hale gelmesine neden olmuştur. Bibliyometrik analiz, araştırma kalitesinin dış değerlendirmesini yapmayı sağlaması, etki ve prestij faktörlerine olan ilginin artması ve alanın gelişimini inceleme imkânı vermesi nedeniyle turizm alanında da önemli ve büyük bir ilgi görmektedir (Hall, 2011: 16).

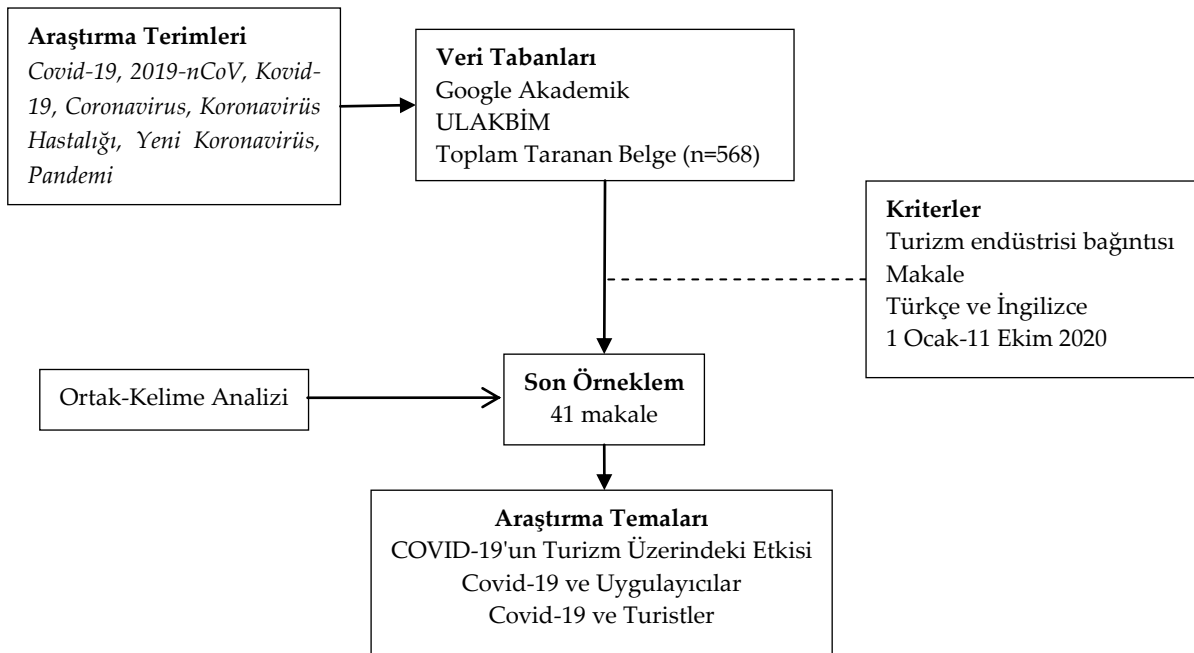
Uluslararası turizm yazınındaki ilk bibliyometrik analiz çalışması 1989 yılında Weaver ve McClearly tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma, kurumsal değerlendirme gibi çeşitli yönleri ele alarak turizmde bibliyometrinin başlangıç noktasını oluşturmuştur (Sánchez, Del Río ve García, 2017, s. 9). Genel olarak uluslararası turizm yazınındaki bibliyometrik analiz çalışmalarında kullanılan metodolojik yaklaşımlar açısından öne çıkan ortak noktalar bulunduğu görülmektedir. Bunlar; dergi değerlendirme ve sıralama çalışmaları, makale tanımlama çalışmaları, içerik analizi, alıntı analizi, disiplin ilişkileri analizi ve ülke araştırma analizi olmak üzere altı kategoriye ayrılmaktadır (Köseoğlu, Şehitoğlu ve Parnell, 2015, s. 360-361).

Ulusal yazında turizm ile ilgili yapılan ilk bibliyometrik çalışma ise 1994 yılına ait olmaktadır. Kozak (1994) tarafından yapılan çalışmada Anatolia Dergisi'nin 1990-1994 yılları arasındaki ilk beş cildinde yayımlanan toplam 249 çalışma incelemiştir. Bu tarihten itibaren pek

çok yazarın lisansüstü tezleri (Güdü Demirbulat ve Tetik Dinç, 2017; Aydın ve Aksöz, 2019), bildirileri (Çakıcı, Yıldırım ve Karacaoğlu, 2013; Şahin ve Acun, 2015) ve makaleleri (Kozak, 1995; Çiçek ve Kozak, 2012) uluslararası yazınla örtüşen yöntemlerle incelediği görülmektedir. Diğer taraftan yapılan bibliyometrik çalışmaların; turist rehberliği (Arıkan Saltık, 2020), ada turizmi (Çavuşgil Köse ve Demiral, 2019), gastronomi (Sünnetçioğlu vd. 2017), yiyecek-içecek işletmeciliği (Aydın, 2017), sağlık turizmi (Temizkan, Çiçek ve Özdemir, 2015), seyahat işletmeciliği (Arıca, 2014), engelli turizmi (Cevizkaya, İlsay ve Avcıkurt, 2014), ve turizm pazarlaması (Kozak, 2001; Özel ve Kozak, 2012) gibi alanlarda ve kurumsal sosyal sorumluluk (Boğan, Çalışkan ve Dedeoğlu, 2018) ve girişimcilik (Işık vd. 2019) gibi kavramlarla ilişkilendirerek incelediği görülmektedir. Bu bağlamda ulusal turizm yazınında bibliyometrik çalışmaların belirli bir olgunluğa ulaştığı söylenebilir.

3. YÖNTEM

Araştırmada, Covid-19 ve turizm ilişkisinin özelliklerini belgelemek ve sentezlemek için bir araç olarak bibliyometrik analize dayanan bilimsel haritalama kullanılmıştır (Şekil 1). Bilimsel haritalama yaklaşımı, araştırmacıların bir konunun kapsamını, ortaya çıkan eğilimlerini ve zaman içindeki gelişimini anlamalarına yardımcı olmaktadır. Bilimsel haritalama araştırmacının potansiyel öznelliğini en aza indirdiği için geleneksel bir literatür incelemesinden daha iyi içgörüler sağlayan bütünsel bir yaklaşımdır (Singh, Verma, & Chaurasia, 2020, s. 1276). Bilimsel haritalamanın temel mantığı, bilgi birikimi sürecini politika ve uygulama için faydalı bilginin üretimine dönüştürmektir. Bu nedenle, bilimsel haritalama incelemelerinden elde edilen bulgular, gelecekteki bilgi üretimini güçlendirmeyi amaçlayan yeni yönleri belirlemek için kullanılmaktadır (Yoopetch & Nimsai, 2019, s. 4).

Şekil 1. Araştırma Deseni

Bilimsel haritalama kapsamında Covid-19 salgınının ulusal turizm yazınında ele alınmış şeklinin belirlenebilmesi amacıyla bu araştırmada ilişki bibliyometrik tekniklerden ortak kelime analizi yöntemi kullanılmıştır. Ortak kelime analizi, metin madenciliği tekniklerini makalelerin başlıklarına, özetlerine ve anahtar kelimelerine uygulamaktadır (Verma ve Gustafsson, 2020, s. 255). Ortak kelime analizi yöntemiyle kavramların birlikte kullanılma sıklıkları ortaya çıkarılmaktadır. Araştırmada ortak kelime analizi yapmak için Google Akademik ile Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM) veri tabanlarından yararlanılmıştır. Hall (2011, s. 21),

Google Akademik veri tabanının turizmde bibliyometrik çalışmalar için önemli bir veri tabanı olarak kendini kanıtladığını belirtmektedir. Diğer yandan ULAKBİM ise Türkiye'deki tüm akademik kurumları birbirine ve küresel araştırma ağlarına bağlayarak zengin bilimsel bilgi kaynaklarına erişim hizmeti sunmaktadır.

Araştırmada, 1 Ocak 2020 ile 11 Ekim 2020 tarihleri arasında Google Akademik ve ULAKBİM veri tabanlarında yer alan turizm ve Covid-19 anahtar kelimelerin birlikte kullanıldığı makaleler incelenmiştir. Bu kapsamda eksik inceleme yapılmaması adına Covid-19 anahtar kelimesinin yanı sıra hastalığı tanımlayan benzer kelimeler olan *2019-nCoV*, *Kovid-19*, *Coronavirus*, *Koronavirüs Hastalığı*, *Yeni Koronavirüs*, *pandemi* anahtar kelimeleri de kullanılmıştır. İlk taramada Google Akademik veri tabanında 500'den fazla sonuca ulaşılmış ancak araştırmaların turizm alanına ait olup olmadığını tespit edebilmek için özet ve yöntem bölümleri ayrıca okunmuş ve değerlendirmeler bu kritere göre yapılmıştır. ULAKBİM veri tabanında ise anahtar kelime araması, ilgili tüm yayınları almak için başlıkları, özetleri ve anahtar kelimeleri içerecek şekilde ayarlanmıştır. İnceleme sürecine Türkçe'nin yanı sıra İngilizce dilindeki yayınlar da dahil edilerek toplam 41 makale araştırma kapsamında incelenmiştir.

Araştırmada, ulusal turizm yazınında Covid-19 salgınına inceleyen araştırmaların evrimini anlamak başka bir deyişle araştırma ilgi alanlarını ve ilişkilerini tanımlayabilmek amacıyla öncelikle araştırma temaları oluşturulmuştur. Çalışmada üç ana tema ve yedi alt tema belirlenmiştir. Her tema ve alt tema, bulgular bölümünde ayrıntılı olarak tartışılmaktadır. Daha sonra tema ve alt temalar ile araştırmaların anahtar kelimeleri ilişkilendirmiştir. Bu bilgilerin yanı sıra, bibliyometrik analizlerde ilgili alan yazının bibliyometrik profilinin belirlenebilmesi için belirli parametreler kullanılmaktadır. Bu araştırmada kullanılan parametreler; makalelerin dili, anahtar kelimeleri, araştırma yöntemleri ve araştırmalarda kullanılan veri toplama teknikleri şeklinde sıralanmaktadır.

4. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde 2020 yılı içerisinde yaklaşık 9 aylık bir süre de ulusal turizm yazınında Covid-19 salgınına konu alan 41 makaleye ilişkin gerçekleştirilen bibliyometrik analizler neticesinde ulaşılan bulgular değerlendirilmektedir. Bu kapsamda değerlendirilmeye alınan ilk bulgu makalelerin araştırma yöntemlerine yöneliktir. Araştırmaların yöntemleri kapsamında yapılan değerlendirme ile 41 makalenin 18 'nin kavramsal bir derleme çalışması olduğu geri kalan 23 makalenin (%56) de araştırma makalesi olduğu tespit edilmiştir. Araştırma makalelerinde; genelleme, tahminleme ve nedensellik ilişkisini açıklama amaçlarıyla yapılan nicel yaklaşımın veya değişkenler arasındaki örüntüyü ortaya koymayı amaçlayan nitel yaklaşımın (Büyüköztürk, Akgün, Demirel, Karadeniz ve Çakmak, 2015, s. 12) çeşitli örneklerinin yer aldığı görülmüştür.

Araştırmaların sadece 6 tanesinde nicel analiz yöntemi kullanmış ve bunlardan 4 tanesinde veri toplama aracı olarak anket tekniğinden yararlanmıştır. Diğer iki çalışma ise senaryo ve ARDL sınır testi yaklaşımı ile analiz edilmiştir. Araştırmalarda en sık başvurulan yöntem nitel araştırma yöntemidir. Bu kapsamda araştırmalarda kullanılan veri toplama araçlarına dair bulgular, Covid-19 pandemisi ve turizm konulu çalışmalarda mülakat yönteminden daha sık yararlandığını göstermektedir. 17 çalışmanın 13'ünde bu teknik kullanılmıştır. Makalelerin 4'ün de ise içerik analizi yöntemini kullanmıştır. Araştırmalar yayın dili açısından incelendiğinde, 41 makalenin büyük çoğunluğunun (%88) Türkçe olup sadece 5 tanesinin İngilizce dilinde yazıldığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Araştırmada, ulusal turizm yazınında Covid-19 salgınına ele alan 41 makalenin incelenmesi kapsamında bu makaleler ilgi alanları doğrultusunda üç ana tema ve yedi alt tema altında toplanmıştır. Bunlar sırasıyla; COVID-19'un Turizm Üzerindeki Etkisi, (genel etki, ekonomik etki,

turizm türlerine etkisi), Covid-19 ve Uygulayıcılar (sektöre etkisi, sektörün uyumu) ve Covid-19 ve Turistler (yerli turist, yabancı turist) şeklinde isimlendirilmiştir. Buna göre;

- **COVID-19'un Turizm Üzerindeki Etkisi** ana temasında toplam 23 makale yer almaktadır. Genel etki alt temasında yer alan 7 makale salgının turizm sektörüne etkilerini; genel turizm hareketlerine ve turizm sektöründe istihdama olan etkilerini ana hatlarıyla incelemiştir.
- Ekonomik etki alt temasında toplam 9 makale yer almaktadır. Bu makalelerde salgının turizm sektörüne etkisi sadece ekonomik boyutları bağlamında hem dünya çapında hem de Türk turizm sektörü açısından bir değerlendirmeye tabii tutularak incelenmiştir.
- Turizm türlerine etkisi alt temasında 7 makale yer almaktadır. Bu araştırmaların 3'ü salgının sağlık turizmüne etkilerine odaklanırken, 4'ü ise salgın nedeniyle kırsal turizm, kamp ve karavan turizmi gibi turizm türlerine yönelik etkiler kapsamında çıkarımlarda bulunmuştur.
- **Covid-19 ve Uygulayıcılar** ana temasında toplam 10 makale yer almaktadır. Bunlardan 7 tanesi salgının sektöre etkisi alt teması altında toplanmaktadır. Bu çalışmalarda otel yöneticisi, seyahat acentesi yöneticisi, tur rehberi gibi sektör temsilcileriyle yapılmış mülakatların sonuçları yer almaktadır. Sektörün uyumu alt temasına ise 3 makale toplanmış olup bu makalelerde salgının ardından işletmelerin yeni sürece uyum çabaları irdelenmiştir.
- **Covid-19 ve Turistler** ana temasında toplam 8 makale yer almaktadır. Bunlardan 7 tanesi yerli turist alt temasına dahil edilmiştir. Bu araştırmalarda nitel ve nicel araştırma yöntemleri ile yerli turistlerin salgın sonrası turistik tercih ve kararlarını incelenmektedir. Yabancı turist alt temasında ise 1 makale yer almaktadır. Bu çalışmada senaryo analizi yöntemiyle salgının, yabancı ziyaretçilerin Türkiye talebi üzerindeki kısa vadeli etkisi ele alınmıştır.

Tablo 2. Temalar, Alt Temalar ve COVID-19 Araştırmasıyla İlgili Anahtar Kelimeler

Temalar	Alt Temalar	Anahtar Kelimeler
COVID-19'un Turizm Üzerindeki Etkisi	Genel Etki	Salgın, Turizm, Etki, Sertifikasyon, Otel, Turist Davranışı, Turizm Akademisyenleri, Sağlık Güvenliği, Turizm Hareketi, Dünya Sağlık Örgütü, Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Örgütü, Türkiye, Üniversite Öğrencisi, Tüketici Davranışı, Yeni Normal
	Ekonomik Etki	Turizm Ekonomisi, Turizm Sektörü, Turizm, Krizler, Ulaştırma Sektörü, ARDL, Korona Virüsün Finansal Etkileri, Covid-19'un Turizm Sektörüne Etkileri, Turizmde Kriz, Ekonomik Kriz, Salgın, Tedbir, Sektörel Güven Endeksi, İşgücü Piyasası, Dış Ticaret
	Turizm Türlerine Etki	Holizm, Turizm, Holistik Turizm, Kültür, Kırsal Turizm, Zile, Sağlık Turizmi, Salgın, Medikal Turizm, Strateji, Politika, Rekreasyon Yönetimi, Alternatif Turizm, Sürdürülebilir Turizm, Salgın Hastalık, Konaklama Hizmetleri, Kamp ve Karavan Turizmi, Sosyal Mesafe, Turizm Coğrafyası, İkinci Konut, Türkiye
Covid-19 ve Uygulayıcılar	Sektöre Etki	Otel Pazarlama Stratejileri, Kuşadası, Turizm, Seyahat Acenteleri, Covid-19 Salgını, Turizm Sektörü, Otel İşletmeleri, Otel Yöneticileri, Salgın, Otel, Tur Operatörü, Seyahat Acentesi, Havayolu, Turizmde Kriz, Politik Kriz, Turizmde Sektörel Öneriler, Turist Rehberleri, Marmaris, Konaklama Endüstrisi, Salgın Hastalık
	Sektörün Uyumu	Virüs, Turizm, Korona Sonrası Dönem, Yeni-Normal, Normalleşme, Turizm Endüstrisi, Otel
Covid-19 ve Turistler	Yerli Turist	Turizm, Turizm Talebi, İç Turizm, Turist Yorgunluğu, Satın Alma Niyeti, Tavsiye Etme Niyeti ve Daha Fazla Ödeme Niyeti, Kriz ve Turizm, COVID-19 Sonrası, Türk Turistler, Turist Beklentileri, Seyahat Niyeti, Turist Davranışı, Turist Psikolojisi, Keşifsel Araştırma, Salgın Hastalık, Seyahat Eğilimi, Türkiye
	Yabancı Turist	Yabancı Ziyaretçi, Talep, Turizm, Türkiye

Tablo 2’de temalar, alt temalar ve makaleler de kullanılan anahtar kelimeler yer almaktadır. Tabloda anahtar kelimeler listelenirken, Covid-19 anahtar kelimesi ile hastalığı tanımlamakta kullanılan benzer kelimeler dahil edilmemiştir. Ayrıca, her bir alt temaya dahil edilen makalelerde ortak kullanılan kelimelere tabloda sadece bir kez yer verilmiştir. Şekil 2’de anahtar kelimelerin dağılımını gösteren kelime bulutu yer almaktadır. Kelime bulutu ile araştırma kapsamında incelenen makalelerin anahtar sözcükleri sıklık derecelerine göre görselleştirilmiştir.

Şekil 2. Anahtar Kelimelerin Kelime Bulutu

Tablo 2’de yer alan temalara göre anahtar kelimelerin dağılımı incelendiğinde turizm, salgın ve kriz anahtar kelimelerinin her temada yer aldığı görülmektedir. Bu kapsamda ulusal yazında Covid-19 salgınının turizm endüstrisi için bir kriz olarak nitelendirildiği söylenebilir. Benzer biçimde COVID-19’un Turizm Üzerindeki Etkisi ile Covid-19 ve Uygulayıcılar temalarında yeni-normal, Covid-19 ve Turistler temasında ise Covid-19 sonrası anahtar kelimelerinin yer alması çalışmalarda turizm endüstrisinin bugününe ve geleceğine yönelik çıkarımlarda bulunulduğunu gösterebilir. Şekil 2 de ise araştırmalarda en sık yinelenen anahtar kelimeler görselleştirilmiştir. Kelime bulutu görseli makalelerde turizm, salgın ve kriz kelimelerinin ardından Türkiye, otel, turist kelimelerinin en sık rastlanan diğer kelimeler olduğunu göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Salgının seyri ile ilaç ve aşı çalışmaları kapsamındaki gelişmeler önümüzdeki bir veya iki yıl daha Covid-19 pandemisinin turizm endüstrisini etkilemeye devam edeceğini göstermektedir. Bununla birlikte bu salgın, hayatta kalmak için tüm dünyada ekonomik, toplumsal ve teknolojik değişikliklerin kaçınılmaz olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu arka plan çerçevesinde araştırmada, oluşturulan tema ve alt temalar aracılığıyla ulusal turizm yazınında Covid-19 salgınına inceleyen araştırmalar analiz edilerek potansiyel araştırma fırsatları için bir yol haritası oluşturulması hedeflenmektedir. Bu kapsamda her bir tema doğrultusunda ortaya çıkan gelecekteki çalışmalar için önermeler aşağıda özetlemiştir:

- **COVID-19’un Turizm Üzerindeki Etkisi Teması Önermesi:** COVID-19 krizi, ekonomiyi dengelemek için kısa ve orta vadeli planların gerekliliğini göstermiş, ayrıca tüm dünyada turizm endüstrisi için sağlam ve sürdürülebilir iş stratejileri geliştirmenin önemini ortaya çıkarmıştır.
- **Covid-19 ve Uygulayıcılar Teması Önermesi:** Turizm endüstrisine dahil olan tüm işletmeler Covid-19 salgınından büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu süreçte gelir kaynakları azalmış, sabit giderlerinin birçoğu devam etmiş ve daha fazla desteğe ihtiyaç duymaktadırlar.
- **Covid-19 ve Turistler Teması Önermesi:** Turistlerin çoğunluğu seyahat planlarını azaltmış ve / veya ertelemiş, bireylerin tercih ettiği turistik ürünler farklılaşmaya başlamış ve hijyen duyarlılıkları büyük ölçüde artmıştır.

Araştırma kapsamında incelenen 41 makalenin ortak yönleri değerlendirilerek ortaya konan önermeler, ulusal yazında Covid-19 ve turizm ilişkisini araştırmak isteyen araştırmacılara bir başlangıç noktası oluşturabilir. Bu noktada gelecekte hazırlanacak araştırmalarda öncelikle hali hazırda incelenen 41 makalenin önermelerini temel alarak, bunları araştırma soruları olarak değerlendirmeleri tavsiye edilmektedir. Bunun dışında bu araştırma bulguları ulusal yazında Covid-19 ve turizm ilişkisinin değerlendiriliş biçimiyle ilgili ek bilgiler de sunmaktadır. İlk olarak, bu küresel salgın destinasyonları, otelleri, restoranları ve barları, eğlence parklarını, müzeleri, kültürel ve spor etkinliklerini etkilemiştir. Oysa araştırma bulguları, ulusal literatürde covid-19 ile turizm arasındaki ilişkiye çoğunlukla makro bir bakış açısıyla bakıldığını ortaya koymaktadır. Bu kapsamda gelecek araştırmalarda, ülkemizdeki özellikle ekonomik açıdan turizme bağımlı destinasyonlar seçilerek Covid-19 krizinin bu destinasyonlardaki etkileri incelenmeye çalışılabilir.

Bulgular, araştırmalar içerisinde konaklama işletmelerine yönelik çalışmaların sayıca fazla olduğunu ortaya çıkarmıştır. Diğer yandan seyahat acentelerine ve rehberlere yönelik birer çalışma bulunmaktadır. Bu doğrultuda krizin etkilerinin tam anlaşılması amacıyla turizm endüstrisinin diğer kollarına yönelik çalışmalar yapılması (örn: yiyecek-içecek işletmeleri ve/veya havayolu işletmeleri gibi) da tavsiye edilmektedir. Başka bir deyişle, covid-19 salgını ve turizm sektörü ile ilgili yapılacak çalışmalarda araştırma alanları genişletilmeli ve/veya sektörün sorunları daha spesifik olarak ele alınmalıdır. Benzer biçimde, bu araştırmaların nitel ve nicel araştırma yöntemleri ile desteklenmesi gerekliliğini de ortaya çıkarmıştır. Ayrıca, çok az sayıda makalenin İngilizce yazılmış olması genel olarak makalelere yapılacak atıfların görece az olmasına neden olabilir. Bu bağlamda, gelecek araştırmalarda uluslararası etki kapsamında yazım dili bu yönde tercih edilebilir.

COVID-19'un turizm endüstrisi üzerindeki etkisi, araştırmaya yeni bakış açıları getiren araştırmacıları kendine çekmiştir. Araştırma alanlarının çeşitliliği artarken, birkaç araştırma alt başlığı daha önemli bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunlar arasında; endüstriye yönelik destekler, sektörün bu kriz kapsamındaki uyum çabaları ve yabancı turistlerin ülkemize yönelik seyahat eğilimleri gibi konular yer almaktadır. Araştırma bulguları, bu konuların incelenme düzeyinin sınırlı kaldığını göstermektedir. COVID-19 krizinin koşulları geliştikçe hükümetlerin ve endüstriyel politika yapıcılarının kararları ve destekleri daha önemli hale gelmiştir. Bunlar sektörün uyum sürecini de belirleyen ana etmenlerdir. Bu çalışmanın bulguları ve önermeleri turizm endüstrisinin ekonomik istikrarını korumak için teşvik ve desteklere ihtiyacı olduğunu belirlemiştir.

Bibliyometrik çalışmalarla bilimsel iletişimde faaliyet gösteren yayınların alandaki etkinlikleri ve eksiklikleriyle ilgili bilgi elde edilmektedir (Arıca ve Çorbacı, 2019, s. 269). Bu kapsamda hazırlanan araştırmada olağan üstü günler yaşamamıza neden olan günümüz en güncel konusu, Covid-19 pandemisi ve turizm ilişkisi bibliyometrik özellikleri bağlamında değerlendirilmiştir. Bu çıkış noktasından hareketle hazırlanan araştırmada konu ulusal turizm yazını kapsamında incelenmiştir. Son olarak, alan yazın taraması sonucu elde edilen önemli bulgulardan biri ulusal düzeyde turizm ve Covid-19 pandemisi temasında yapılan bilimsel çalışma sayısının salgının turizm sektörüne etkilerine kıyasla az olduğudur.

Diğer araştırmalara benzer şekilde, bu çalışmanın kendi sınırlılıkları vardır. Araştırmanın ilk sınırlılığı; sadece veri tabanları üzerinde erişimi sağlanan makalelerin incelenmesidir. İncelenen veri tabanlarında bulunamayan makaleler araştırmanın analiz sürecine dahil edilmemiştir. Ayrıca turizm ve Covid-19 alanında yayınlanan kitap ve kitap bölümleri (1 kitap, 3 kitap bölümü) de analize dahil edilmemiştir. Bu bağlamda gelecekteki araştırmalarda makale, bildiri ve tezlerin yanı sıra kitapların ve kitap bölümlerinin inceleme kapsamına alınması ile araştırmacıların yeni bulgulara ulaşma şansının artacağı düşünülmektedir. İkinci olarak, her ne kadar araştırmada

sadece ulusal turizm yazınında Covid-19 pandemisinin ele alınışının analiz edilmesi hedeflense de uluslararası yazına yönelik yapılacak bir tarama ile Covid-19'un turizm endüstrisine etkileri daha geniş bir çerçeveden izlenebilir. Böylelikle ulusal ve uluslararası turizm yazınında konunun ele alınış biçimi karşılaştırılarak farklar ve ortak noktalar belirlenebilir, gelecek araştırmalara yeni bakış açıları sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Arıca, R. (2014). Seyahat İşletmeciliği Literatürünün Gelişim Süreci: Türkiye'de Hazırlanan Lisansüstü Tez Çalışmalarının Bibliyometrik Olarak İncelenmesi. *VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi*, 04-05.
- Arıca, R. & Çorbacı, A. (2019). Müşterilerin Ortak Üreticilik Rolünü Konu Edinen Araştırmaların İncelenmesi: Scopus Veri Tabanında Taranan Turizm ve Otelcilik Dergilerinin Bibliyometrik Açından Değerlendirilmesi, *Turizm Akademik Dergisi*, 5 (1), 263-276.
- Arıkan Saltık, I. (2020). Turist Rehberliği Konulu Ulusal Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Profili (1989-2018). *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 45-69.
- Aydın, B. (2017). Yükseköğretim kurulu tez merkezinde (yöktez) yiyecek içecek işletmeciliği alanında kayıtlı bulunan tezlerin bibliyometrik analizi. *Disiplinlerarası Akademik Turizm Dergisi*, 2(1), 23-38.
- Aydın, B. & Aksöz, O. E. (2019). Destinasyon Alanında Yayınlanmış Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Profili. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(1), 615-636. DOI: 10.21325/jotags.2019.381
- Aytekin, E. (2020, 4 Kasım). Dünyada yeni tip koronavirüs (Kovid-19) vaka sayısı 48 milyonu aştı. *Anadolu Ajansı*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/dunyada-kovid-19-vaka-sayisi-48-milyonu-asti/2032055#>
- Barrios, M., Borrego, A., Vilagines, A., Ollé, C., & Somoza, M. (2008). A bibliometric study of psychological research on tourism. *Scientometrics*, 77(3), 453-467.
- Boğan, E. & Çalışkan, C., & Dedeoğlu, B. B. (2018). Turizm Yazınında Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Türkiye'de Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Analizi, *Turizm Akademik Dergisi*, 5 (2), 47-62.
- Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Demirel, F., Karadeniz, Ş., & Çakmak, E. K. (2015). Bilimsel araştırma yöntemleri.
- Cevizkaya, G., İlsay, S., & Avcıkurt, C. (2014). Turizm Alan Yazınında Engelliler ile İlgili Çalışmaların Bibliyometrik Profili 2000-2013. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, (2), 101-108.
- Cobo, M. J., López-Herrera, A. G., Herrera-Viedma, E., & Herrera, F. (2011). Science mapping software tools: Review, analysis, and cooperative study among tools. *Journal of the American Society for information Science and Technology*, 62(7), 1382-1402.
- Cucinotta, D., & Vanelli, M. (2020). WHO Declares COVID-19 a Pandemic. *Acta Bio Medica Atenei Parmensis*, 91(1), 157-160. <https://doi.org/10.23750/abm.v91i1.9397>.
- Çakıcı, A. C., Yıldırım, O., & Karacaoğlu, S. (2013). Ulusal turizm kongreleri bildirilerinin bibliyometrik profili, *14. Ulusal Turizm Kongresi*, 05-08.
- Çavuşgil Köse, B., & Demiral Ö. N. (2019). Turizm Alan Yazınında Türk Adaları: Bozcaada ve Gökçeada Üzerine Bibliyometrik Bir Analiz. *20. Ulusal Turizm Kongresi*, 16-19.
- Çiçek, D., & Kozak, N. (2012). Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanan hakem denetimli makalelerin bibliyometrik profili. *Türk Kütüphaneciliği*, 26(4), 734-756.
- Evren, S., & Kozak, N. (2014). Bibliometric analysis of tourism and hospitality related articles published in Turkey. *Anatolia*, 25(1), 61-80.
- Güdü Demirbulat, Ö., & Tetik Dinç, N. (2017). Sürdürülebilir Turizm Konulu Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Profili, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14 (2), 20-30.

- Hall, C. M. (2011). "Publish and perish? Bibliometric analysis, journal ranking and the assessment of research quality in tourism". *Tourism Management*, 32(1), 16-27.
- Işık, C., Günlü Küçükaltan, E., Kaygalak Çelebi, S., Çalkın, Ö., Enser, İ. & Çelik, A. (2019). Turizm ve Girişimcilik Alanında Yapılmış Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 119-149.
- Jiang, Y., Ritchie, B. W., & Benckendorff, P. (2019). Bibliometric visualisation: An application in tourism crisis and disaster management research. *Current Issues in Tourism*, 22(16), 1925-1957.
- Kozak, N. (1994). Anatolia Dergisi'nde Yayımlanan Yazılar Üzerine Bir İnceleme. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 22-33.
- Kozak, N. (1995). Türkiye'de Yayımlanan Turizm Konulu Makaleler Üzerine Bir İnceleme, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), 62-72.
- Kozak, N. (2001). Türkiye'de Turizm Pazarlaması Literatürünün Gelişim Süreci: 1972-1999 Yılları Arasında Hazırlanmış Lisansüstü Tez Çalışmaları Üzerine Biyo-Bibliyografik Bir İnceleme, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 12 (1), 26-33.
- Köseoğlu, M. A., Sehitoglu, Y., & Parnell, J. A. (2015). A bibliometric analysis of scholarly work in leading tourism and hospitality journals: the case of Turkey. *Anatolia*, 26(3), 359-371.
- Köseoğlu, M. A., Rahimi, R., Okumuş, F., & Liu, J. (2016). Bibliometric studies in tourism. *Annals of Tourism Research*, 61, 180-198.
- Özel, Ç. H., & Kozak, N. (2012). Turizm pazarlaması alanının bibliyometrik profili (2000-2010) ve bir atıf analizi çalışması. *Türk Kütüphaneciliği*, 26(4), 715-733.
- Sánchez, A. D., Del Río, M. D. L. C., & García, J. Á. (2017). Bibliometric analysis of publications on wine tourism in the databases Scopus and WoS. *European Research on Management and Business Economics*, 23(1), 8-15.
- Singh, V., Verma, S., & Chaurasia, S. S. (2020). Mapping the themes and intellectual structure of corporate university: co-citation and cluster analyses. *Scientometrics*, 122(3), 1275-1302.
- Sünnetçioğlu, A., Yalçınkaya, P., Olcay, M., & Okan, Ş. (2017). Turizm alanında yazılmış olan gastronomiye ilişkin tezlerin bibliyometrik profili. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(2), 345-354.
- Şahin, S. & Acun, A. (2015). Turist Rehberliği Alanının Bibliyometrik Profili (Ulusal Turizm Kongreleri Bildirileri), *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (34), 213-234.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği. (2020). Türkiye İlk 9 Ayda Yaklaşık 12 Milyon Ziyaretçi Ağırladı. Erişim Adresi: <https://basin.ktb.gov.tr/TR-273977/turkiye-ilk-9-ayda-yaklasik-12-milyon-ziyaretci-agirlad-.html>
- T.C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. (2020). COVID-19 (SARS-Cov-2 Enfeksiyonu) Genel Bilgiler, *Epidemioloji ve Tanı. Bilim Danışma Kurulu Çalışması*. Erişim Adresi: <https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/39060/0/covid-19rehberigenelbilgilerepidemiolojivetanipdf.pdf>
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020, 8 Kasım). Türkiye Covid-19 Hasta Tablosu. Erişim Adresi: <https://covid19.saglik.gov.tr/>
- Temizkan, S. P., Çiçek, D. & Özdemir, C. (2015). Sağlık Turizmi Konusunda Yayımlanan Makalelerin Bibliyometrik Profili, *International Journal of Human Sciences*, 12 (2), 394-415.
- Verma, S., & Gustafsson, A. (2020). Investigating the emerging COVID-19 research trends in the field of business and management: A bibliometric analysis approach. *Journal of Business Research*, 118, 253-261.
- World Tourism Organization (2020). *UNWTO World Tourism Barometer*, 18(6), The World Tourism Organization (UNWTO). <https://doi.org/10.18111/wtobarometereng>
- Wyman, O. (2020) To Recovery & Beyond: The Future of Travel & Tourism in the Wake of COVID-19. World Tourism and Travel Council web sitesinden erişildi: <https://wttc.org/Research/To-Recovery-Beyond>

B. Çavuşgil-Köse

- Yetgin, M. A. (2020). Covid 19'un Birleşik Krallık'taki şirketlere etkisi üzerine görgül bir araştırma. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 10 (3), 655-663.
- Yoopetch, C., & Nimsai, S. (2019). Science mapping the knowledge base on sustainable tourism development, 1990–2018. *Sustainability*, 11(13), 3631.
- Zupic, I., & Čater, T. (2015). Bibliometric methods in management and organization. *Organizational Research Methods*, 18(3), 429-472.